

הרב רפאל שלמה דיכובסקי

הנוטע אוזן הלא ישמע
(תהילים כ"ט)

מכשירי שמיעה ושתל קוכליארי

ראשי פרקים:

- א. רקע מדעי
- ב. טלפון ורמקול
- ג. השלמת דברים
- ד. שתי דרכים בהבנת החזון אי"ש
נספח

א. רקע מדעי

"הנוטע אוזן הלא ישמע" – בדור האחרון שקדו חכמי המדע על מציאת פתרונות ראויים לליקויי שמיעה באמצעות התקנת מכשירי שמיעה ובאמצעות השתלת "שתל קוכליארי" (שתל השבלול), בבחינת "הנוטע אוזן הלא ישמע".

בכדי להבין את הדברים, יש לבאר תחילה את נושא הקול והולכתו ואת מהותם של מכשירי השמיעה והשתל הקוכליארי. (לקחתי את הדברים מהספר "יעיר לי אוזן" – המכון התורני "שמע קולנו". ספר זה דן במעמדם ההלכתי של לקויי השמיעה. בסוף הספר יש פרק מפורט: "נספח הקול והאוזן" החלק המדעי לקוח מהספר "פיסיקה לכל". כמו כן נעזרתי בספר "אוזן עבדך" לרב אהרן יהושע פסין).

הקול הוא עליה בלחץ האויר הנגרמת מתנועה מהירה של אובייקט כלשהו, למשל תנועת מיתרי הקול או מיתרי כינור. האויר בנוי ממולקולות אשר מצויות כל העת בתנועה מהירה... כל חלקיק אויר נע הלוך ושוב רק למרחקים קצרים, אבל גלי הקול מתפשטים למרחקים ארוכים. בתנועתם מוסרים החלקיקים אנרגיה לחלקים הסמוכים, וכך הולכת ופוחתת האנרגיה ככל שמתרחקים ממקור הקול, עד שהיא לא מסוגלת להרטיט את החלקים במצב מספיק עבור שמיעה... ההרגשות והתחושות של כל החושים, אינן נרגשות באמת באברי החוש. המוח לבדו הוא שמרגיש את ההרגשה אשר אברי החוש מעבירים לו. העיניים, האזניים, האף, הפה וחוש המישוש, משמשים בסך הכל כמתווכים אל המוח השומע ורואה ומריח וטועם וחש את אשר איברים אלו מעבירים אליו. לנו נדמית האשליה כביכול שאנו שומעים באוזן ורואים בעין וכו', אך לאמיתו של דבר, אנו רואים בגלל העין ושומעים בגלל האוזן וכו', אבל את עצם ההרגשה חווה אך ורק המוח. אין באפשרות המוח בעצמו לקלוט גירויים מהסביבה. הקליטה מתבצעת

באמצעות העין והאוזן וכו' שהם כלים מאוד מתוחכמים שיצר הבורא... האוזן מורכבת משלושה חלקים: האוזן החיצונית, האוזן התיכונה, האוזן הפנימית שתפקידם להעביר את גלי הקול למוח... מכשירי השמיעה לוקחים את הקול שבסביבת לקוי השמיעה ומגבירים אותו. ההגברה מתבצעת באמצעות מיקרופון הקולט את הקול ומוחלף לזרמי חשמל התואמים את תדירות הקול הנקלט. לאחר מכן מנפיק מכשיר השמיעה קולות זהים, ומגביר את עוצמת הקול (הדציבל) לעוצמה מתאימה ללקוי השמיעה. ישנם מכשירי שמיעה הממירים לתדרים אחרים שאותם שומע הלקוי יותר טוב. לפי עיקרון זה, פועלים כל מכשירי השמיעה בצורה כללית.

לסיכום:

א. גלי הקול המקוריים שאותם יוצר האדם עוברים בדרכם תחנות רבות. הם עוברים המרה לגלי קול נוספים עוד ועוד, עד הגיעם אל האוזן החיצונית.

ב. האוזניים אינן שומעות, אלא ממירות את גלי הקול לגלים חשמליים, שבסופו של דבר מגיעים אל המוח.

ג. המוח הוא האבר שבו מתבצעת השמיעה בפועל.

ד. מכשיר שמיעה מגביר את עוצמת הקול וממיר את הקול לזרמי חשמל העוברים אל האוזן הפנימית, ומשם אל המוח.

ה. ליקויים בשמיעה מחולקים לשני סוגים:

הסוג האחד, ליקוי שמיעתי הולכתי – פגיעה בתהליך איסוף גלי הקול בגלל הזדקנות, דלקת או חבלה באוזן התיכונה או נקב בעור התוף וכדומה. לסוג זה של ליקוי, הפתרון הוא מכשיר שמיעה.

הסוג השני, ליקוי שמיעה עצבי – תחושת. ליקוי זה יכול לנבוע מפגם גנטי, מחלות ויראליות, זיהומים וכו'. עד לפני זמן לא רב, לא היה פתרון לליקוי שמיעה עצבי, אבל ההמצאה של שתל השבלול פתרה במידה ניכרת את הבעיה.

ו. שתל קוכליארי (שבלולי). בעוד מכשירי השמיעה פועלים במסגרת האוזן האורגנית, השתלים מהווים תחליף לחלקים ותהליכים מסוימים באוזן. שתל קוכליארי בא כתחליף לתאים החשים בגלי הקול וממירים אותם לאותות חשמליים. ישנם שתלים שנועדו להיות תחליפים לעור התוף או לעצמות השמע. שתלים אלו יוצרים תנודות בעצמות השמע או ישירות בשבלול. השתל עוקף את האוזן החיצונית התיכונה והפנימית, ופונה ישירות לעצב השמיעה, כאשר המכשיר ממיר את גלי הקול לאותות חשמליים. המכשיר מורכב מאלקטרודה פנימית המושתלת לאוזן הפנימית (מתחת

לעורר בעצם הגולגולת מאחורי האוזן) ומעבירה את האותות החשמליים ישירות לעצב השמיעה המחובר למוח.

ב. טלפון ורמקול

הדיונים ההלכתיים הראשונים נסבו על השימוש ברמקול בטלפון וברדיו לצורך קיום מצוות כגון: תקיעת שופר, קריאת מגילה, תפילה בבית הכנסת וכדומה.

הרש"ז אויערבאך זצ"ל ("מנחת שלמה" חלק א סימן ט) עסק בנושא השימוש במיקרופון, טלפון ורמקול בהלכה, האם הקול הנשמע בעזרת המכשיר נחשב לקול אדם לגבי קריאת מגילה, ונחשב לקול שופר לגבי תקיעת שופר. מסקנתו:

"נראה שהשומע קול שופר או מקרא מגילה ע"י טלפון או רמקול, לא יצא כלל ידי חובתו. משום דדוקא כשרושם שמיעת האוזן נעשה באופן ישר ע"י קול השופר שמזעזע את האויר ויוצר בו גלי קול, אז חשיב כשומע קול שופר, משא"כ כשהאוזן שומעת רק תנודות של ממברנה, אע"פ שגם אותם תנודות יוצרות באויר גלי קול ממש כדוגמת קול השופר, אפילו הכי מסתבר שרק קול תנודות ממברנה הוא שומע, ולא קול שופר".

בהערה בהמשך המאמר הוא כותב: "לאחר שכבר נדפס מאמר זה, נודמן לי לדבר עם מרן בעל החזון איש זצ"ל, ואמר לי שלדעתו אין זה כל כך פשוט. ויתכן דהקול הנשמע נוצר על ידי המדבר וגם הקול נשמע מיד כדרך המדברים, אפשר דגם זה חשיב כשומע ממש מפי המדבר או התוקע. וכמדומה לי שצריכים לומר לפי זה, דמה שאמרו בגמרא אם קול הברה שמע לא יצא, היינו מפני שקול הברה נשמע קצת לאחר קול האדם. משא"כ בטלפון ורמקול". וכתב על כך הרש"ז: "ולענ"ד הוא חידוש גדול מאוד, ואין אני מבין אותו".

ג. השלמת דברים

להשלמת הדברים, יש להביא את דברי הרש"ז לגבי מכשירי שמיעה בשבת.

בספר "שמירת שבת כהלכתה" (חלק א פרק לד, הערות קח – קיא לסעיף לד), הביא את דברי הרש"ז לגבי מכשיר שמיעה בשבת. המחבר מציין שם את דברי הרש"ז לגבי רמקול ומיקרופון שאין יוצאים בו ידי חובה, ומדמה מכשיר שמיעה לרמקול ומיקרופון. וכתב שם: "ועוד הוסיף הגרשז"א זצ"ל דמותר לדבר בשבת עם אדם שלובש מכשיר שמיעה, דהקולות העוברים דרך המכשיר אף שמקטינים או מגבירים את פעולת חלק ממעבירי הקול, אך מ"מ הואיל והשינויים הם פחות אפילו מרגע כמימריה, אין זה בגדר של

בונה וסותר אף לדעת מרן החזו"א זצ"ל. אולם במכשיר כזה אשר השינויים הם בחוט שמוליך את הזרם, לדעתו של החזו"א לא ברור לי. עכ"ד."

רבי משה פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן קח וחלק ד סימן קכו) הסכים עקרונית שיש מקום להתיר שמיעת מגילה ברמקול, אלא שלא רצה להתיר למעשה, כיון שלא ברור הדבר וגם הוא ענין חדש. לגופם של דברים כתב: "אף אם נימא שהאמת כאמירת המומחים שלא נשמע קול האדם אלא קול אחר שנעשה מקולו, מטעם שכיון שעכ"פ רק כשהוא קורא נשמע הקול יש להחשיב זה כשמיעת קולו ממש. ומנין לנו עצם כח השמיעה איך הוא, שאולי הוא גם כן באופן זה שנברא איזה דבר באויר ומגיע לאזנו. וכן מסתבר לפי מה שאומרים חכמי הטבע שהקול יש לו הלוך עד האזן וגם יש קצת שיהוי זמן בהלוכו, ומ"מ נחשב שהוא קול האדם. לכן אפשר שגם הקול שנעשה במיקרופון בעת שמדבר ששומעים הוא נחשב קולו ממש, וכן הוא יותר מסתבר. וגם לא ברור הדבר שהוא קול אחר."

בשו"ת "יביע אומר" למרן הראשון לציון זצ"ל (חלק א אר"ח סימן יט) דן בנושא, וכתב: "וכעת דברתי בזה עם ידידי הרב הגאון המפורסם רבי שלמה זלמן אוירבך שליט"א, ובבקיאותו הרבה ובפרט בענינים אלו, הודיעני באופן ברור, כי דברי הרב עצי הלבנון וילקוט הגרשוני בזה אינם נכונים במציאות, ושאינן הדיבור והבל הפה מעוררים זיקי אש וניצוצי אור חשמלי, רק הגברת הזרם שאין בו שום חשש של הבערה וכבוי... והזרם עצמו אינו אש, וממילא אין חשש בדבור הטלפון לכלום רק מצד הגבהת השפופרת, וכמו כן הרמקול אין בו חשש מצד זה כלל. אלא שלדעתו ברור הדבר, שאין קול המדבר עצמו נשמע דרך הטלפון והרמקול, אלא הוא קול אחר הבא ע"י הזרם באמצעות ממברנא, ולכן אין יוצאים בזה ידי חובה קריאת שמע ותפלה ומגילה וקול שופר. ודמי לגרמופון שהקול הראשון אינו בעולם, והקול הנשמע מלוח הגרמופון הוא קול אחר לגמרי". ביחס למכשירי שמיעה כתב שם: "יש להתיר אם מכינים אותה מערב שבת, שהרי אין לחוש בהגברת הזרם לכלום. והסכים עמי כבוד ידידי הגרש"ז אויערבאך שליט"א, ושכן הורה למעשה."

פוסקים אחרים נשאו ונתנו בענין זה. הפוסלים (מנחת שלמה חלק א סימן ט, משפטי עזיאל מהדורה תנינא סימן לד, מועדים וזמנים חלק ו סימן קה, באר משה לרבי משה שטרן ח"ג סימן קסו), הסתמכו על הטעם המובא לעיל, כי הקול הנשמע אינו קול האדם אלא קול אחר הנוצר ע"י מכשיר הממברנא. מצד שני המתירים (החזו"ן איש ורבי משה פיינשטיין – הובאו לעיל, שבט הלוי ח"ה סימן פד, רבי צ"פ פראנק זצ"ל מקראי קודש פורים סימן כז, ציץ אליעזר חלק ח סימן יא, מעשה חושב ח"א סימן א עמוד לח) נקטו שקול זה נחשב כקולו של האדם כיון שנגרם על ידו. ועיין ב"מנחת יצחק" (לר"י וייס זצ"ל חלק ב סימן קיג) שהביא את מכתבו של הרצ"פ פראנק זצ"ל אליו שכתב: "גם מה שכתב שם בספר עדות

לישראל, דבמכונת שמיעה אינו יוצא ידי חובת קריאת התורה ומגילה. לפום ריהטא לאו בחדא מחתא מחתינהו, דבמשנה ובגמרא מצינו לענין תקיעת שופר, דאם קול הברה שמע לא יצא, דבקול שופר מעכב אם יש בקול תערוכת של שופר אחר או שאינו ממין שופר, אבל בקריאת התורה או מגילה, הרי שומע קול הקורא אלא שמעורב גם קול אחר, יש לדון דשפיר יוצא גם אם מעורב בו מקול אחר, דהכל הוא מכוח הקורא, וכל הקולות כשרים אלא שיהיה מכוח בר חיובא".

ד. שתי דרכים בהבנת החזון אי"ש

את דברי החזון איש המובאים לעיל ניתן להבין בשתי דרכים:

(א) הקול הנשמע לאוזן, אינו בכל מקרה הקול האורגינלי היוצא מפי האדם. קול זה עובר המרות רבות במהלך דרכו. גלי הקול יוצרים גלי קול נוספים עוד ועוד, כמו גלים שנעשים מזריקת אבן בשלולית של מים. לאחר מכן הם מומרים לגלים חשמליים. לכן לא צריכה להיות משמעות הלכתית להמרה נוספת של גלי הקול ע"י רמקול או ע"י מכשיר השמיעה, כי בין כך הקול הראשון מתחלף לקולות אחרים, תחילה לגלי קול נוספים ולאחר מכן לגלים חשמליים.

(ב) ההלכה נקבעת לפי המציאות הנראית לעיני בני אדם, ולא לפי מציאות מדעית. עסקתי בכך במסגרת מאמר ארוך בספרי "לב שומע לשלמה" חלק ב עמוד נד ואילך, והבאתי לכך דוגמאות רבות. אציין בודדות מהן:

1. בשו"ע יורה דעה (סימן פד ה-טז) נפסק כי תולעים שגדלו בפרי תלוש ולא פרשו על הארץ מותרות באכילה. וכן כל מאכל תלוש אם גדלו בתוכו תולעים ולא יצאו חוץ למאכל מותרות. לכן תולעים בתוך גבינה, בתוך בשר הדגים או בין עור הדגים לבשרם וכן תולעים שבתוך בורות המים מותרות, כי לא פרשו משם מעולם, ואינן בכלל שרץ השורץ על הארץ. אבל תולעים בתוך מערכת העיכול של הדג או הבהמה באו מן החוץ ואסורות באכילה. הלכות אלו הן בניגוד גמור לקביעות מדעיות המבוססות על בחינת המציאות, ולפיהן כל התולעים בפירות בדגים ובבשר מוצאן מן החוץ וחודרות פנימה באמצעות מערכת העיכול של הדג או הבהמה או באמצעות חדירה פנימית של חרקים המטילים ביצים. בספר בדיקת המזון כהלכה (לרב משה ויא חלק א עמוד 110 ואילך), כתב ששאלו לרבוננו הפוסקים ואמרו, שהיות ולדברי המדענים אין מציאות שתולעים נוצרו בתוך בשר הדג ותמיד באו מן החוץ, אין להתחשב בדעתם ולא זוה הלכה ממקומה ואין לחוש לתולעים בתוך בשר הדג. כן הביא בשם הגרש"ז אויערבאך, הגר"נ קרליץ, הגר"מ פיינשטיין, הגר"ש אלישיב, הגר"י וייס ועוד.

2. הריגת כינים בשבת. בשו"ע (או"ח סימן שטז ט) נפסק שמותר להרוג כינה בשבת. ב"משנה ברורה" שם כתב: "וילפינן מיתת כל בעלי חיים משחיטת אילים מאדמים שהיו במשכן בשביל עורותיהן... לאפוקי כינה דאינה באה מזכר ונקבה, אלא באה מן הזיעה, לא חשיבא בריה". כידוע המציאות שונה. גם כינה באה מזכר ונקבה. אלא שההלכה מתחשבת במה שנראה לעינינו, ולא במה שידוע לנו. ועיין בספר "פחד יצחק" (לרבי יצחק לאמפורנטי ערך בהמה) שהביא דיון מקיף בין חכמי דורו כיצד לנהוג למעשה בדבר. ועיין בספר "מכתב מאלהור" (לר"א דסלר זצ"ל, חלק ד עמוד 355) שכתב: "ודאי גם בזמן הזה מותר לצוד כינה, דאע"פ שאנו רואים שהכינה פרה ורבה, יש לומר דהכלל ידוע שאין ההלכה מתחשבת אלא במה שמורגש לחושים. ולפי זה ניתן לומר שמכיון שביצת הכינה היא קטנה מאוד עד שלא היה ניתן לראותה כלל בתקופת מתן תורה, אין ההלכה מתחשבת עמה כלל, והכינה נחשבת כמתהווה מן החומר שהיא גדילה בו וניזונת ממנו". כך גם מובא בספר "מאור השבת" (חלק ג) תשובה בענין הריגת כינים בזמן הזה, בשם הרש"ז אוירעבאך זצ"ל: "אולי טעם ההיתר שכווננו חז"ל, מפני שלא נראה הדבר לעינינו". דברים דומים כתב גם ב"ערוך השולחן" (יורה דעה סימן פד אות לו) שכתב: "יש מי שכתב בשם חכמי הטבע, דהמסתכל בזכוכית מגדלת יראה בחומץ מלא תולעים... אמנם שמעתי שבכל מיני מים וביחוד במי גשמים מלא ברואים דקים שאין העין יכולה לראותם. ובילדותי שמעתי מפי אחד שהיה במרחקים וראה דרך זכוכית מגדלת עד מאוד כרבבות פעמים במים, כל מיני הברואים. ולפ"ז, איך אנו שותים מים, שהרי אלו הברואים נתהוו במקורם. אמנם האמת הוא, דלא אסרה תורה במה שהעין אינה שולטת בו, דלא ניתנה תורה למלאכים, דאל"כ הרי כמה מהחוקרים כתבו, שגם כל האויר הוא מלא ברואים דקים מן הדקים, וכשהאדם פותח פיו בולע כמה מהם. אלא ודאי דהבל יפצה פיהם, ואף אם כן הוא, כיון שאין העין שולט בהם, לאו כלום הוא. אמנם במה שהעין יכול לראות אפילו נגד השמש ואפילו דק מן הדק, הוי שרץ גמור".

3. הרמב"ם בהלכות שחיטה (פרק יב הלכה יג) פסק שאין להתחשב בהלכות טריפות עם חכמי המדע והרפואה: "ואין להוסיף על טריפות אלו כלל. שכל שאירע לבהמה או לחיה או לעוף חוץ מאלו שמנו חכמי דורות הראשונים והסכימו עליהם בבתי דין ישראל, אפשר שתחיה. ואפילו נודע לנו מדרך הרפואה שאין סופה לחיות. וכן אלו שמנו ואמרו שהן טריפה, אע"פ שיראה מדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממייתין ואפשר שתחיה מהן, אין לך אלא מה שמנו חכמים, שנאמר על פי התורה אשר יורוך". ה"חזון איש" (יור"ד סימן ה ב) הסביר את הדברים: "ונמסר לחכמים לקבוע הטריפות על פי רוח קדשם שהופיע עליהם, ואין לנו תורה חדשה אחריהם. והיו קביעות הטריפות כפי

השגחתו יתברך בזמן ההוא". הרי לנו קביעות הלכה לפי המציאות שנראתה לבני אדם בעבר, מבלי להתחשב במציאות העובדתית בימינו.

4. צהבת ילודים בכרית מילה. לפי דברי הרופאים, צהבת ילודים (צהבת פיזיולוגית), בניגוד לצהבת שהיא מחלה, אינה מסוכנת כלל, ואין כל סיבה רפואית שלא למול את הילד בזמנו. ההלכה שונה, משום שלראות עיניהם של בני אדם שאינם מומחים, לא ניתן להבחין בין הצהבות השונות. באותה מידה, שמעתי מגדולי הפוסקים וביניהם הרש"ז אויערבאך זצ"ל, כי כשרות ארבעת המינים נמדדת לפי ראות עינים בהסתכלות כמטחוי יד (כ-40 ס"מ), ואין צורך להשתמש בזכוכית מגדלת וכדומה, כי התורה ניתנה לבני אדם לפי ראות עינים פשוטה.

לפי הבנה זו, ניתן להרחיב את הדברים גם לצד השני. ניתן לומר, שכשם שדבר שהאדם אינו רואה בעין רגילה, כגון כינים ותולעים דקים, אין באכילתם איסור. הוא הדין והוא הטעם, בדברים שלפי ראות העין ולפי שמיעת האוזן נחשבים, לראיה ולשמיעה של האדם, אע"פ שמבחינה מדעית יש כאן התערבות של גורם זר, נחשב הדבר לראיה ולשמיעה שלמה. התורה לא ניתנה למלאכי השרת, אלא לבני אדם לפי מושגייהם הפשוטים, וכיון שלפי הנראה והנשמע לנו אותו אדם רואה ושומע ואין יכול להבחין בינו לבין אחר השומע בדרך טבעית, דברה תורה כלשון בני אדם ולפי מושגייהם של בני אדם, ויש לראותם כרואים ושומעים.

מטעם זה יש לומר, שכל שלפי מושגייהם הפשוטים של בני אדם, האדם המרכיב מכשיר שמיעה, שומע את הנאמר, אין משמעות למה שהדיבור נקלט אצלו באמצעות תווך של מכשיר חיצוני. לכן אדם הנזקק למכשירי שמיעה, יכול לקיים בעזרתם את כל המצוות הטעונות שמיעה, כולל תקיעת שופר וקריאת מגילה.

ניתן אולי לצרף לזה את דברי חז"ל ביחס למעמד הר סיני וביחס לרציעת אוזן של עבד עברי. במעמד הר סיני נאמר: "וכל העם רואים את הקולות", ואמרו חז"ל (עיי' רש"י ובילקוט שמעוני פרשת יתרו): "רואים את הנראה ושומעים את הנשמע. ראו דבר של אש יוצא מפי הגבורה... וכל העם רואים את הקולות – קול קולי קולות ולפיד לפידי לפידי... ולהודיע שבחן של ישראל, שכשעמדו כולן לפני הר סיני לקבל את התורה, שלא היו בהם סומין שנאמר וכל העם רואים, מלמד שלא היו בהם אילמים שנאמר ויענו כל העם, מלמד שלא היו בהן חרשים שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". בפרשת משפטים לגבי רציעת עבד עברי, אומרים חז"ל (הובא ברש"י ובמדרש): "מה ראתה אוזן לירצע יותר מכל האיברים כולן? לפי ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם, ופרק ממנו עול שמים והמליך עליו עול בשר ודם, לפיכך אמר הכתוב, תבוא אוזן ותירצע, שלא שמרה את מה ששמעה".

שמיעת האוזן במעמד הר סיני, לא היתה שמיעה ממש, בפרט לחרשים. זו היתה שמיעה ניסית של קולי קולות ושל לפידי לפידים. ניתן לראות בה שמיעה ישירה של המוח מבלי להעזר באוזן. כידוע, האוזן הטבעית אינה מסוגלת לקלוט קולות מעבר לגבול עליון מסוים, וגם העם לא היו מסוגלים לשמוע באזניהם שמיעה רגילה, לכן: "וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק". זו היתה שמיעה לא טבעית, שמיעה ניסית, שבאה על ידי קולי קולות, וגם החרשים שמעו. ואעפ"כ האוזן נרצעת ונאמר: "אוזן זו ששמעה על הר סיני". הרי לנו שמיעת אוזן ניסית הנחשבת לשמיעה טבעית, ומביאה לרציעת האוזן, ולא לרציעת הראש והמוח. ידעתי שמדובר כאן במדרשים שניתן אולי לפרשם בדרך אחרת. אבל דומני, שלפי האמור לעיל, פירוש הדברים ברור וחלק יותר.

אציין כי כבוד ידידי רבי צבי רייזמן שליט"א, במאמרו האחרון ב"תחומין" לח, הביא מקורות רבים כי אבר מלאכותי נמחשב כחלק מגופו של האדם. מטעם זה כתב ששתל קוכליארי נחשב לחלק מגוף האדם, ויש לו עדיפות על מכשיר שמיעה היוצא ונכנס באוזן ואינו חלק מגופו. אני מסכים עמו בנושא זה.

אוכל להוסיף, כי גם באבר הראיה – "היוצר עין הלוא יביט" – חלקינו לא רואים בדרך המקורית שבה נבראה העין. ניתוח קטרקט (ירוד) שחלק גדול מאתנו עובר לקראת ימי הזקנה והשיבה, כרוך בהשתלת עדשה מלאכותית שאינה מגוף האדם. האם יעלה על הדעת לומר שאדם שעבר ניתוח קטרקט אינו נחשב כרואה הלכתית ויהיה פסול לקריאת התורה ולקריאת המגילה? גם שימוש במשקפי ראייה או קריאה, משנה את המיקוד הטבעי של העין. האם יעלה על הדעת שמרכיבי משקפיים לסוגיהם אינם נחשבים לרואים הלכתית?

על כרחך צריך לומר, שאיברים שתולים נחשבים כחלק מגוף האדם לכל דבר, ואולי גם צריך לומר שמכשירי עזר הצמודים לאדם, כמו משקפיים נחשבים כראיה טבעית לכל דבר.

בעקרון, אינני מוצא מקום להבדיל, בין חוש הראיה לחוש השמיעה. מאותה סיבה, קשה לי מאוד להעלות על הדעת שאדם שהושתל בו לב מלאכותי או אבר חיוני אחר, יחשב לנטול האבר הטבעי, ואולי גם למת ר"ל, שקם לתחיה והוא אדם חדש. ואולי אשתו תחשב לאלמנה, ולאחר מכן אולי יהיה צורך בקדושין חדשים?

סוף דבר, יש מקום גדול לקבוע את האנשים המרכיבים מכשירי שמיעה ואת אלו שבראשם הושתל שתל קוכליארי, כשומעים לכל דבר, וכדעת החזון איש שהובאה לעיל.

נספח :

שבתי ועיינתי במאמרו של כבוד ידידי רבי צבי רייזמן שליט"א, ומצאתי לנכון להעמיד את הדברים על דיוקם :

(א) יש להבדיל בין פעולה תפקודית, לבין שייכות אורגנית. הנושא שבו עסקתי במאמר זה, שייך אך ורק להגדרת הפעולה התפקודית של האדם. האם שמיעה באמצעות מכשירי עזר נחשבת לשמיעת האדם מבחינה הלכתית ויוצאים בה ידי חובת כל הדברים התלויים בשמיעה, או שהיא נחשבת לשמיעה מלאכותית, ובדברים הטעונים שמיעה, כמו קריאת התורה וקריאת מגילה וקול שופר, אינו יוצא ידי חובה.

(ב) במאמר דלעיל הגעתי למסקנה, בהתאם לדברי החזון איש, ששמיעה על ידי מכשירי עזר, אינה שמיעה מלאכותית, אלא ניתן לראותה כשמיעה טבעית ולצאת בה ידי חובה בכל.

(ג) במאמרו של כבוד רבי צבי רייזמן המובא לעיל, יש עלית מדרגה. לא רק הפעולה התפקודית של המכשיר נחשבת לפעולה תפקודית של הגוף, אלא המכשיר עצמו נחשב כחלק מן הגוף. זו במפורש עלית מדרגה, שאינה כלולה במאמר שכתבתי. בכל אופן, יש סמך לדבריו מרציעת אוזן של עבד עברי, למרות שהשמיעה בהר סיני לא היתה שמיעה טבעית.

(ד) במחשבה נוספת, אני נוטה לומר ביחס לדבריו של רבי צבי שליט"א, כי אבר המחובר לגוף בחיבור אורגני מלא, כגון אברים מושתלים: לב, כבד ריאות, כליות, קרנית בעין, ביציות אשכים וכדומה. איברים אלו מהווים חלק מן הגוף לכל דבר וענין. באותה מידה ניתן לומר, שאם תהיה אפשרות רפואית להשתיל רגל ויד שילקחו מאדם אחד ויושתלו באדם אחר, יחשבו אברים חיצוניים אלו לגופו ממש של האדם השני, כולל לגבי הנחת תפילין ולגבי חליצה. מצד שני, אברים המחברים לגוף בחיבור חיצוני שאינו מלא, כמו יד ורגל תותכים, וכן שתל קוקליארי, נחשבים אמנם כחלק מן הגוף לדברים מסויימים, אבל לא כגוף עצמו לכל דבר. לכן לא ניתן לחלוץ ברגל תותכת, ולא ניתן להניח תפילין על יד תותכת. ואילו האברים המחברים בחיבור אורגני מלא, נחשבים כחלק מן הגוף לכל דבר, והוצאתם מן הגוף היא כמו כריתת אברים אחרים, וילד הנולד משימוש באברי רביה מושתלים, נחשב כילד של אותו אדם. ואילו האחרונים אינם חלק מלא מן הגוף.

(ה) דוגמה קיצונית נוספת: גזל אבר מאדם אחד, כגון כליה וכדומה, והשתלים באדם שני, לא ניתן להוציא את האבר המושתל מן האדם השני, כיון שאבר זה הפך לחלק מגופו. מאותה סיבה, ילד הנולד מאברי רביה מושתלים, יחשב כבנו של האדם השני שאברים אלו הושתלו בגופו, ולא

כבנו של הראשון שנלקחו ממנו האברים הללו. אינני מתיחס כאן ל"תקנת השבים" בגזל.

ו) החולקים על רבי צבי שליט"א, אינם מבדילים בין האברים השונים, ודומני שיש מקום להבדיל ביניהם.

ז) במאמרי דלעיל, לא עסקתי בשאלה אם אברים אלו נחשבים כחלק מן הגוף, אלא אך ורק בתפקודו של האדם שבו הושתלו האברים האלו. בזה לדעתי, ניתן לאמץ את דברי החזון איש, ולראות את התפקוד שנוצר באמצעות האוזן והעין – שתל קוכליארי וקרנית בעין, וכן מכשיר שמיעה – כראיה ושמיעה לכל דבר. אין להסיק מכאן שאברים אלו הם חלק מגוף האדם לכל דבר.

ח) ביחס למעמדם של אברים אלו, אני חוזר למה שכתבתי לעיל בסעיף ד-ו.

ט) הדימויים של חכמי זמננו בנושאים אלו, לקוחים מעולם הצומח והחי ומסוגיות ספורות העוסקות בצומח וחי. ועיין במסכת בכורות דף מג, א: "אדם מבהמה לא יליף". ברור שלא ניתן לדמות את האדם ואבריו, להרכבות של צומח וחי. אין סוגיות ישירות העוסקות באדם. הדרך היחידה להבין את הדברים היא באמצעות הכללים המקובלים של מיעוט ורוב ושל ביטול המיעוט כלפי הרוב, בין אם מדובר בביטול הלכתי או בביטול המציאות. כמו כן אפשר להשתמש בכללים המקובלים של פסיקה הלכתית ושל התייחסות למציאות הטבעית ולמציאות ההלכתית.